

GRÉCZI EMŐKE

„AZ ANTIK GYŰJTEMÉNY ÉS A BARÁTAI”

BESZÉLGETÉS AZ ÚJRARENDEZETT

ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSRÓL

TA Szépművészeti Múzeum rekonstrukcióját követően megnyílt az intézmény 110 éves Antik Gyűjteményének új állandó kiállítása. A koncepcióról, a rendezés folyamatáról az arcukat megálmódó Jerger Krisztinával, a gyűjteményt vezető Nagy Árpád Miklóssal és a gyűjtemény munkatársával, Lakatos Szilviával beszélgettünk.

MC: Az elmúlt bő évszázad során többször változott az Antik Gyűjtemény gyűjtőköre, apadt a gipszmásolatok és az Egyiptomi Gyűjtemény különválásával, de bővült vásárlásokkal, más múzeumok anyagából ide helyezett tárgyakkal. Időben, térben és tematikai szempontból milyen tárgyakat foglal ma magába a gyűjtemény?

Nagy Árpád Miklós: A gyűjtőkör a klasszikus ókor, ahogyan az újragondolt állandó kiállítás címe is jelzi. Mindez a Mediterráneum, azaz a Földközi-tenger medencéjének ókori kultúráit jelenti. A Mediterráneum nem földrajzi, hanem történeti fogalom, tehát korszakonként kell definiálni, hogy éppen mely területek tartoznak bele. A Kr. e. 3. évezredben például az antik kultúrák horizontja a Földközi-tenger keleti fele volt, a Kr. e. 7. században a Földközi-tenger egész medencéje és a Fekete-tenger partvidéke, a római hódítással pedig a mai Európa jelentős részét is magába foglalta. Volt egy fordulópon, a Kr. e. 4. század végén, amikor a görög kultúra eljutott egészen a mai Afganisztánig. Az ókori Mediterráneum időbeli határait pedig úgy határozhatjuk meg, hogy a Kr. e. 3. évezred közepétől a Kr. u. 7. századig tart. Irdatlan terület és időbeli horizont, könnyen érezhetjük úgy magunkat benne, mint J. L. Borges bábeli könyvtárában, ahol a világ minden könyve megvan a világ minden nyelvére lefordítva, csak elveszett hozzá a katalógus. Ezt a végtelen gyűjtőkört persze leszűkíti, hogy az Antik Gyűjtemény szinte kizárólag csak művészeti tárgyakat őriz.

MC: *Történeti vagy művészettörténeti kiállítás készült?*

N. Á. M.: Valószínűleg egy harmadik, vagy inkább több együtt: művészettörténeti, kultúrtörténeti és vallástörténeti. Ez a három szempont a kiállítás három egységének vezérelve. Az első szempont természetesen a Szépművészeti Múzeumban. A másik kettőhöz pedig azt kell tudni, hogy a gyűjtemény az ókori Mediterráneum számos kultúrájából meg tud mutatni legalább valami keveset. Bár őriz néhány világszínvonalú műtárgyat is, legnagyobb ereje átfogó jellegében rejlik, hogy képes láthatóvá tenni a klasszikus ókor sokféleségét és sokszínűségét. Ebből kiindulva fogalmazódott meg a kiállítás megtervezésének feladata: az antik hagyományról mi az a mondanivalónk, amit csakis a műtárgyak révén tudunk megmutatni.

MC: *A három téma három jól elhatárolható kiállítási egységet is jelent?*

N. Á. M.: A kiállítás egy T alakú területen helyezkedik el. A középső térben kap helyet a háromrészes művészettörténeti egység: „Hellasz – Itália – Róma. Az európai művészet három ókori útja.” Innét az egyik irányba nyílik a kultúrtörténeti válogatás: „Kultúrák uniója – az ókori Mediterráneum.” A másik irányban a vallástörténeti szempontú anyag látható: „Lépjetek be, itt is istenek vannak! Erósz – Dionüszosz – Thanatosz”. Ez a részt tehát három olyan, görög néven megnevezett antik isten köré szerveződik, akiknek jelenvalóságát mi is elemi módon tapasztaljuk meg.

MC: *Árpád kötete, a Classica Hungarica – A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének első évszázada bemutatja, milyen módszerekkel és szemlélettel álltak össze a korábbi állandó kiállítások. Kezdetben például a tárgytipusok hierarchiája volt a jellemző. Ez ma már nyilván fel sem vetődik.*

N. Á. M.: Kezdetben valóban anyagcsoportok szerint állították ki a műgyűjteményt, aminek egyszerű oka volt. A 20. század közepéig ez Antik Plasztikai Gyűjtemény volt, márványok

és terrakottaszobrocskák alkották; a kettőt nem lehetett egy kiállításon összekeverni. A gyűjtemény a múlt század második felében kibővült, akkor kerültek ide festett vázák, textilek, vésett kövek. Így a Szilágyi János György-féle, az ötvenes évektől több változatban is újrarendezett kiállításon a tárgyak anyaga már csak egy figyelembe veendő, de nem döntő szempont volt.

MC: *Melyek a főművek, amelyeket biztosan nem lehet kihagyni egy állandó tárlatról?*

N. Á. M.: Elsorolhatnám mind a százat...

MC: *A kérdésem arra vonatkozik, milyen arányban változhat a kiállítandó anyag, mekkora kötöttséget jelent, hogy ezt a száz tárgyat biztosan újra és újra ki kell állítani?*

N. Á. M.: Szeretnék ellentmondani: ez nem jelent kötöttséget. A *Hamletet* újra és újra le kell fordítani, és ez így van rendjén. Ha ezeket a műtárgyakat újra és újra bemutatjuk, szükségképpen mindig új értelmezési keretek közé kerülnek. Biztos vagyok abban, hogy a *Grimani-kancsó* mást mondott a száz évvel ezelőtti, mint a mai látogatónak. A kiállítás szerkezete alapvetően megváltozott az előzőhöz képest, már csak azért is, mert most először elkerült az évszázados helyéről. De ha ott maradt volna, akkor is másik kiállítást tervezünk oda. A többes számba Szilágyi János György (1918–2016) is beletartozik, aki a régi kiállítás bezárása (2015) után elsőként fogalmazta meg, hogy mindent újra kell kezdeni. A kiállítás egyszerre tudomány és művészet – története van, tehát elavul, mint a *Hamlet* mindenkor fordításai. Száz éve az antik szobrászat színe-javából összeállított gipszmásolatok bemutatásánál a kiállítás vezetője egy vékony füzet volt, benne ilyesféle meghatározások: Polükleitosz, *Dárdavivó*. Mindenki tudta, hogy ez micsoda, és mi a jelentősége. Hát próbálnánk meg ezt most megcsinálni! Ha arra gondolok, a legutóbbi, 1997-es kiállítás óta mennyit zsugorodott az antik hagyomány jelenléte a közkultúrában, és itt riasztó példák sorát lehetne sorolni, akkor világos,

hogy ami 1997-ben még magától értetődő volt, ma teljesen elképzelhetetlen. Ugyanez igaz a kiállítás vizuális aspektusára is. De ez így van jól. Az ókortudománynak talán az a legfontosabb tulajdonsága: addig van esélye, hogy komolyan vegyék, amíg élő a kapcsolata a mindenkori jelennel.

MC: Szilvia, csaknem egy évtizede kapcsolódott be az Antik Gyűjtemény munkájába. Milyen feladatokat kapott az elmúlt években, és mennyiben tudta hasznosítani, hogy az első diplomáját vegyész mérnökként szerezte?

Lakatos Szilvia: A vegyész mérnöki tanulmányaimat elsősorban a kiállítás előkészületeként, a gyűjtemény tárgyain végzett archeometriai vizsgálatokhoz kapcsolódóan tudtam hasznosítani. A különféle anyag- és kormeghatározási vizsgálatok eredményei alapján olykor olyan darabok bizonyultak modern korinak, amelyek az első válogatásban a kiállításra szánt műtárgyak között szerepeltek, míg például egy korábban hamisítványnak tartott szoborról azt sikerült megállapítani, hogy mégis ókori lehet, és így mutatjuk be az új kiállításon is. Az archeometriai vizsgálatok legtöbb esetben a restaurátori munkákhoz kapcsolódtak, az elmúlt néhány évben ugyanis sikerült a kiállítási anyag jelentős részét megtisztítani, számos tárgyat pedig restaurálni. Az archeometriai vizsgálatoknak köszönhetően pedig nem csupán megszépültek a tárgyak, hanem olykor meglepő, a kiállítási koncepciót is befolyásoló eredmények születtek.

MC: Hogyan osztották fel a szerepet a kiállítás tervezése, rendezése során?

L. Sz: Amikor bezártuk az előző kiállítást az épület rekonstrukciója miatt, világossá vált, hogy el kell kezdeni tervezni az újat. Forgatókönyvet nem írtunk, egy műtárgyjegyzéket állítottunk össze, erre támaszkodtunk a koncepció kialakításakor. Szerepeket sem osztottunk fel, legfeljebb egy-egy speciális kutatási terület igénye alapján vontunk be szakembereket, kértünk tanácsot a terület alaposabb ismerőitől. Én elsősorban etruszk művészettel foglalkozom, így ebben jobban kivettem

a részem, de a kiállítás egészének előkészítésében és felépítésében is részt vettem. Elképzeléseinket már a kezdetektől folyamatos beszélgetések mentén finomítottuk, alakítottuk a tér adottságaihoz és a vizuális igényekhez.

N. Á. M.: A kiállítás koncepcióját én alakítottam ki, de ez csak a nagyobb felelősséget helyezi rám. Viszonylag hamar kiderült, hogy a tervek kidolgozásában nagyon jól együtt tudunk dolgozni Szilvivel. Forgatókönyv készítése helyett inkább megnéztük, hogy melyik műtárggyal vagy tárgyegyüttessel mit szeretnénk elmondani. A kiállítás kidolgozása tehát egy folyamatos, több résztvevős beszélgetés volt: a tárgyak Szilvi és én, illetve az a szakember, aki az adott területhez nálunknál jobban ért. Majd összeállítottuk a kiállításra szánt műtárgyak jegyzékét, megmutattuk Krisztinának. Ő rögtön közölte, hogy ezt most gyorsan felejtjük el, és a tárgyak egy jelentős részét „kidobta”. Innentől két irányba folytatódott a dolog: egyrészt Krisztinával, másrészt az Éós, a múzeumpedagógiai műhelyünk munkatársaival, akik elsősorban a kiállítási szövegek véglegesítésében vettek részt. Elküldtük nekik a szövegterveket, ők pedig visszaküldték kommentárokkal. Meg nem tudom mondani, Krisztina volt-e szigorúbb vagy ők.

Jeger Krisztina: Nem gyakran kap az ember ilyen lehetőséget. Állandó kiállítást tervezni felemelően izgalmas feladat. Hinném, hogy nehezebb, mint egy időszakos tárlat megfogalmazása, de mégsem. Talán az a tudat, hogy munkádat az unokáid is látni fogják, nagyobb kihívást jelent, de a felelősség azonos. Különbösen régi, bejáratott bútordarab vagyok ezen az osztályon, még Szilágyi tanár úr hívott ide anno. Sokat és sokszor dolgoztam vele és munkatársaival, Árpáddal és a többiekkel. Az évek során kialakult köztünk egy elengedhetetlen bizalmi viszony, ami nélkül nem lehet jó dolgot csinálni. A tartalom és a forma, azaz a rendezés párban jár, így a kompetenciahatárok akarva, akaratlanul elmosódnak. A feladatom ebben a kontextusban elsősorban a rendcsinálás, a tartalom átfordítása vizuális nyelvre. Esetünkben ez kétéves szoros együttgondolkodást igényelt. Meg kellett tanulnom a tartalmi

Szesztay Csanád felvétele

Szesztay Csanád felvétele

A kiállítás szerkezete alapvetően megváltozott az előzőhöz képest, már csak azért is, mert most először elkerült az évszázados helyéről.

összefüggéseket, kézbe vennem minden tárgyat (megjegyzem, ez munkám legmagasztosabb része), majd megfogalmaznom a teret úgy, hogy az ide látogató néző jól érezze magát benne, és kedve legyen máskor is eljönni. Persze a kutató szíve szerint mindent megmutatna, büszkélkedne gyűjteménye gazdagságával, az én feladatomban visszafogni őt és művészettörténészként „gereblyézni” az anyagban, hogy a fent megfogalmazott célt elérjem. A tárgyak kontextusba helyezése, értelmezése a legizgalmasabb kihívás.

N. Á. M.: Ehhez kapcsolódik, és kicsit visszautalok egy korábbi kérdésre, hogy ki csinálta végül is a kiállítást. Az Antik Gyűjtemény és a barátai. Ez egy jam session. Egy generációkon átívelő történet kell hogy legyen, ezért volt nagyon jó, hogy Szilviával is együtt tudtunk működni, hogy frissen végzett kutatók is bekapcsolódhattak a munkába, és főleg a szövegek kialakítása kapcsán a pécsi diákjaim véleményét is megkérdezhettem. Kemény kritikusok voltak, megmondták, hogy értik, mit akarunk mondani, de akkor miért nem ez van leírva. Egy ilyen kiállítás élettartama legfeljebb 15-20 év, ha ennél idősebb, akkor más „túlkoros”. A lényeg: nem magunknak csináljuk, hanem azoknak, akik utánunk jönnek.

MC: *Krisztina, már Szilágyi tanár úrral is rendezett kiállítást. Nem érkezett messziről, hiszen a Múcsarnokban dolgozott, de az antik művészet minden tekintetben távoli terület a kortárshoz képest.*

J. K.: Igen, és éppen ezért nagyon büszke vagyok rá, és dicsekszem is vele. Az, hogy itt, a Szépművészetiben kiállításokat rendezhettek, a tanár úrnak köszönhetem. Az etruszk kiállítással kezdődött. Felhívott a Múcsarnokban és megkért, látogassam meg őt. Elképzelni sem tudtam, miért, de mentem. Elmondtam, hogy készül egy hatalmas kiállításra, az etruszk művészetet

fogják bemutatni, úgy háromezer tárggyal, és arra gondolt, ezt nekem kell megrendeznem.

MC: Ez volt a „szocialista etruszk” kiállítás, amelyet a szocialista országok múzeumi közösen rendeztek, a Szépművészeti Múzeumban 1989-ben nyílt meg, Az etruszkok világa címmel.

J. K.: Igen. Ijedtemben becsúsztam az asztal alá, amikor meghallottam, miről van szó. Hebegtem, habogtam, hogy én Nádler-kiállítást rendezek, meg Bak Imrét, Székely Verát és Maurer Dórárt, hogy jövök én egy etruszk kiállításához? Azt válaszolta el-lentmondást nem tűrő hangon, azzal a hamiskás mosollyal a szemében és a szája szélén: „Én minden munkáját ismerem, ezt maga meg tudja csinálni!” Akkor dolgoztam először Árpáddal is. Számomra komoly tanulási folyamat volt éjszakába nyúló beszélgetésekkel, vitatkozással, de akkor alakult ki az a munkamódszer is, amivel most dolgozunk. Így volt ez a kopt- és a Marcus Aurelius-kiállítások esetében is. Közben pedig ráéreztem a múzeumi kiállításcsinálásra, ami nem sokban különbözik a kortárs kiállításokétól, de mégis. Nagyobb a levegője! Ezt a kiállítást különben – ki nem mondottan – a tanár úrnak csináljuk. Amikor nagyon elfáradtunk, vagy nehezen lendültünk tovább egy problémán, rá gondoltunk, legalábbis én. Eszembe jutott az az első mondata, „meg tudja csinálni”. Vele kezdtük el, és neki ajánljuk. Remélem, nem hozunk rá szégyent.

MC: Evidens volt, hogy Krisztina tervezi ennek a kiállításnak az arculatát is?

N. Á. M.: Első pillanattól. Ehhez nem is lehet mit hozzáfűzni.

J. K.: Megtisztelő, de mint már mondtam, harmincévnyi munkakapcsolat áll mögöttünk. Kiállításaink kivétel nélkül nagyon sikeresek voltak. Dolgoztam Török László professzorral, Gábor Eszter művészettörténésszel, Árpáddal és a többször emlegetett Szilágyi professzorral. Volt tehát elég tapasztalatunk, és az ebből fakadó bizalom is szerepet játszhatott a döntésben.

Szesztay Csanád felvétele

Sokat beszéltem korábban a csapatmunkáról. Így elengedhetetlen, hogy megemlítsem kiállításunk két kortárs alkotóját, Gerhes Gábort és Kelemen Zénót. Mindketten önálló, szerzői munkával vesznek részt a kiállításon.

N. Á. M.: Szóba került már, hogy manapság az állandó kiállítások is inkább félig állandók, és ez a miénknek is fontos jellemzője. A saját gyűjteményünk darabjai mellett vannak itt kölcsönzött műtárgyak is Berlinből, Bécsből, egy Rosano nevű olasz kisvárosból, a Hopp Ferenc Múzeumból és a Nemzeti Múzeum éremtárából. Hogy ezek csak ideiglenesen maradnak itt, az egyik megfogalmazása annak az igénynek, hogy ezt a kiállítást szeretnénk időről időre megújítani. Az állandó kiállításba beleszámítottunk egy kis időszakot, ami lényegében folytatja a korábban másfél évtizeden át megrendezett *Évszak műtárgya* sorozatot, még ha nem is évszakonként fogjuk változtatni, de két-három évszakonként biztosan. Az pedig mindenképpen figyelemreméltó, hogy Rosanóból olyan tárgyak jönnek, amelyek még soha sehol nem voltak kiállítva.

MC: *Ha ez a kiállítás legfeljebb húsz évig él, lehet-e már most látni, mit érdemes megváltoztatni a következőn, milyen tapasztalatokkal lehet a következő kiállításra készülni? Ez a mostani együttműködés hogyan illeszkedik az Antik Gyűjtemény történetébe?*

L. Sz.: Most még nem látszik, hogy tudományos szempontból min kell majd változtatni, de néhány év múlva nyilván egyértelmű lesz, hogy milyen új szemléletmódok szerint érdemes újragondolni a kiállítási anyagot. Az előző kiállításon például még természetes volt, hogy az úgynevezett római másolatok a görög művészet példáiként kerülnek bemutatásra, ma sokkal inkább a római művészet emlékeiként értelmezzük ezeket a szobrokat. Ami viszont a következő kiállításon is követendő

Az archeometriai vizsgálatoknak köszönhetően pedig nem csupán megszépültek a tárgyak, hanem olykor meglepő, a kiállítási koncepciót is befolyásoló eredmények születtek.

példa lehet, hogy ez a kiállítás csapatmunkaként, számos kutató bevonásával készült. Egy későbbi új kiállítást is ezen a módon lehet érdemes létrehozni.

J. K.: Minden kiállításrendezés csapatmunka. Úgy működik, mint egy profi nagyzenekar. Mindenki hangszertudása legjavát adja. Időnként karmester lesz belőle, majd újból a zenekar egyik zenésze. Változnak a szerepek, időnként szólót is kell énekelni. Így áll össze a tudás egy egészé. Az, hogy fiatal munkatársakkal, így Szilvivel a kezdetektől együtt dolgoztam, nemcsak neki, de nekem is sok tapasztalattal járt. Kimondottan örültem, hogy végigkísérhette ennek a nagyszabású feladatnak minden állomását. Fiatal kutatóként olyan tudásra tett szert, ami ritkán jön szembe. Szerencsém volt vele, lényeglátó, okos munkatárs. Remélem, ő is így látja.

L. Sz.: Valóban szerencsés helyzetben voltam, mert a rendezési folyamat minden részéből rengeteget tanultam. A gyűjteményt is módomban volt alaposabban megismerni, hiszen a régi kiállításon láttam ugyan a tárgyakat, de egészen más volt kézbe venni, ami sokkal mélyebb kapcsolatot jelent a tárgyakkal. Sok évet kell várni egy ilyen alkalomra, ha egyáltalán megadatik egy kutatónak. Más elméletben kitalálni és más a tárgyat elhelyezni, az elrendezést próbálgatni, miként hatnak a tárgyak egymásra, egymás közelében.

N. Á. M.: Ehhez a tanár-tanítvány dologhoz szeretnék fűzni egy megjegyzést. Az Antik Gyűjtemény első fél évszázada egy szaggatott történet volt, az egyik korszak nem épült a másikra, a láncszemek nem kapcsolódtak össze. A gyűjtemény évtizedekig egy-két emberből állt, ma tucatnyian dolgozunk benne, ez volt az évezredforduló nagy eredménye. És ha ez az Antik Gyűjtemény állandó kiállítása, akkor számomra magától értetődő, hogy ezt együtt kell megcsinálni. Sőt más intézmények kutatóit is bevontuk, illetve a múzeum más részlegeitől is számtalan segítséget kaptunk: a kiállításszervező Bába Veronika vagy a műtárgymozgató brigád munkája nélkülözhetetlen volt.

Az Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház